

Barbara Surma

# Edukacja językowa w koncepcji pedagogicznej Marii Montessori

### **Wprowadzenie**

Koncepcja pedagogiczna M. Montessori opiera się na konkretnych filozoficznych założeniach, które ujmują wszechświat jako niedokończone dzieło stworzenia oraz wskazują miejsce i rolę człowieka w tym Bożym zamyśle. Autorka zakłada, że celem współczesnego świata jest osiągnięcie ładu i harmonii między ludźmi oraz między ludźmi i światem. Realizacja tego celu ma być wynikiem zmiany mentalności człowieka, którą należy rozpocząć od nowego podejścia i rozumienia „wychowania”. M. Montessori uważa, że wychowanie należy ujmować szerzej niż dotychczas to było rozumiane. Wychowanie nie może być ukierunkowane tylko i wyłącznie na kształtowanie umysłu w oparciu o zasady nauczania herbartowskiego, których celem było przekazanie i opanowanie wiedzy<sup>1</sup>. Jej postulatem jest, aby wysiłki wychowawcze skierować na formowanie osobowości dziecka rozumiane jako rozwijanie sił tkwiących w człowieku, w tym wspieranie jego potencjalnych możliwości.

Proces wychowania należy rozpocząć w chwili przyjścia dziecka na świat, bowiem jest to najodpowiedniejszy moment, w którym jego rozwój jest ukierunkowany na kształtowanie właściwych człowiekowi cech osobowości. W tym najwcześniejszym okresie życia dziecko w sposób naturalny dostosowuje się do środowiska, otoczenia, w którym żyje, a przede wszystkim do cywilizacji i kultury, których jednym ze środków wyrazu jest język.

W systemie pedagogicznym M. Montessori edukacja językowa stanowi ważny obszar edukacyjny, który w sposób całościowy wspiera rozwój dziecka. Cele i treści tego obszaru wynikają z filozoficznych, psychologicznych, pedagogicznych i społecznych założeń, które zostaną poniżej przybliżone. Wyodrębnione przez Montessori etapy rozwoju mowy mają swój odpowiednik w materiale rozwojowym (środkach dydaktycznych), który został opracowany na podstawie eksperymentu i obserwacji dzieci w pierwszych placówkach zwanych „Domami Dziecięcymi” („Case dei Bambini”).

Celem artykułu jest przybliżenie teoretycznych i metodycznych podstaw edukacji językowej oraz ukazanie jej przewodniej i integracyjnej roli w koncepcji pedagogicznej M. Montessori.

### Filozoficzne podstawy wychowania w koncepcji M. Montessori

„Wychowanie”, a raczej szeroko rozumiana edukacja, w koncepcji tej wybitnej pedagog, to udzielanie pomocy w rozwijaniu wrodzonych sił psychicznych każdego człowieka, które nie może być już oparte tylko na słowie, czyli na przekazywaniu wiedzy, nauczaniu<sup>2</sup>. Walorem nowego podejścia pedagogicznego M. Montessori jest ukazanie wartości dzieciństwa i skierowanie uwagi na dziecko, które charakteryzuje się osobową tożsamością, twórczymi i dynamicznymi siłami dążącymi do rozwoju niezależności od otoczenia i możliwości samodzielnego funkcjonowania w nim oraz stopniowego przekształcania go (tworzenie cywilizacji i wzbogacanie dorobku kulturowego w przyszłości). Podkreślenie znaczenia dzieciństwa dla rozwoju człowieka wpisuje się w ruch tzw. Nowego Wychowania. Natomiast M. Montessori dostrzega również walor właściwego wspierania rozwoju dziecka w najwcześniejszym okresie jego życia, wskazując, że dziecko jest kreatorem przyszłości. Edukacja w jej ujęciu to naturalny proces dokonujący się w jednostce ludzkiej. Dziecko zdobywa wykształcenie poprzez kontakt z otoczeniem, a przede wszystkim przez indywidualną aktywność, która pobudza jego rozwój.

Indywidualne podejście do dziecka, zauważanie jego potrzeb i możliwości rozwojowych ma na celu ukształtowanie samodzielnej i odpowiedzialnej jednostki, która będzie umiała nawiązywać pokojowe relacje z innymi ludźmi. Poczucie własnej wartości i godności ma prowadzić również do wprowadzania ładu, harmonii i jedności między ludźmi i w stosunku do otoczenia, o które należy dbać, ale także je przekształcać. Idea dążenia do jedności i pokoju jest celem wychowania, które będzie polegało na uświadomieniu uniwersalnej idei braterstwa i solidarności

<sup>2</sup> Por. M. Montessori, *La mente del bambino*, dz. cyt., s. 2.

## Z teorii

---

między ludźmi. Istotnym narzędziem, a także faktem świadczącym o istnieniu jedności między ludźmi i ich zależności jest ludzka mowa, dzięki której dokonuje się nieustanna wymiana dóbr materialnych i kulturowych, prowadząca do rozwoju cywilizacji we wszystkich regionach świata<sup>3</sup>.

M. Montessori stwierdza, że tylko człowiek ma nieograniczoną możliwość dostosowywania się do środowisk – zamieszkiwania różnych regionów geograficznych, ale także do różnych form aktywności i pracy. Człowiek jest jedynym gatunkiem, który wykazuje zdolność do nieograniczonej ewolucji swojej działalności w świecie zewnętrznym, z której wynika rozwój cywilizacji. Człowiek zatem nie odziedzicza stałego zachowania, tak jak zwierzęta, i nie działa na zasadzie behawiorystycznej. Według niej jest to pierwsza różnica między tymi gatunkami. Drugą dostrzega w zachowaniu noworodka, który przez długi czas wydaje się bezwładny i który nie wykazuje żadnych cech swojego gatunku (inne zwierzęta w krótkim czasie chodzą, wydają dźwięki adekwatne dla swojego gatunku)<sup>4</sup>. Dziecko natomiast stopniowo opanowuje umiejętność mówienia, zdolność oceny odległości, orientacji w otoczeniu, zdolność utrzymywania się w wyprostowanej pozycji ciała, rozpoznawania osób znanych i nieznanymi. Stopniowo uczy się też koordynacji oraz kierowania zainteresowaniami, które wyzwalały w nim ciąg działań. Zdolność dostosowywania się do konkretnego środowiska, a nie dziedziczenie, pozwala dziecku przyswajać właściwy sobie sposób porozumiewania się, rozwijać mowę, którą posługują się osoby w jego najbliższym otoczeniu.

Dziecko nie dziedziczy, ale rodzi się z możliwością kształtowania swojego charakteru i charakterystycznych cech swojego gatunku. M. Montessori tę wewnętrzną siłę formowania własnej osobowości nazywa za H. Bergsonem „horme – energią życiową”<sup>5</sup>. Możliwość dostosowania się do różnych środowisk życia i długi okres kształtowania się osobowości u człowieka jest charakterystyczną cechą określaną przez M. Montessori jako nowy aspekt, który ujawnił się na drodze ewolucji.

Koncepcja świata i człowieka w założeniach M. Montessori wskazuje, że celem jest jedność i pokój, które opierają się na budowaniu relacji między dzieckiem a rodzicami. Rodzice są pomostem między dzieckiem a otaczającą je rzeczywistością, na którą składa się kultura. Zdolność dziecka do przystosowywania się do środowiska pozwala mu, dzięki kontaktom z innymi osobami, nawiązywać szersze relacje. Ważnym narzędziem w kształtowaniu tożsamości dziecka, odnajdywaniu swojego miejsca jest ludzka mowa.

---

<sup>3</sup> Zob. M. Montessori, *Wychowujcie dla pokoju. Dlaczego dziś wychowanie może mieć wpływ na świat?*, [w:] *Pedagogika Marii Montessori w Polsce i na świecie*, pr. zb. pod red. B. Surmy, Palatum-Ignatianum, Łódź-Kraków 2009, s. 161-167.

<sup>4</sup> Zob. M. Montessori, *La formazione dell'uomo*, Garzanti, Mediolan 1993, s. 76-77.

<sup>5</sup> Zob. M. Montessori, *Come educare il potenziale umano*, Garzanti, Mediolan 1992, s. 38, oraz M. Montessori, *La mente del bambino*, dz. cyt., s. 55.

M. Montessori zwraca uwagę, że mowa jest podstawą życia społecznego, bowiem to język pozwala ludziom na łączenie się w grupy i narody. Jest również źródłem przeobrażania środowiska, którego wyrazem jest dorobek cywilizacji. Język jest narzędziem budowania harmonii między ludźmi. Zdaniem M. Montessori, dla wzajemnego zrozumienia i wspólnego podejmowania decyzji nie wystarczy samo myślenie nawet bardzo wybitnych umysłów. To mowa jest czynnikiem pośredniczącym we wspólnym myśleniu. Mowa może stanowić pewnego rodzaju mur, „który otacza jedną społeczność ludzką i oddziela ją od innych”<sup>6</sup>, dlatego jest czynnikiem silniej jednoczącym grupy ludzi niż idea narodowości. Trzeba też zwrócić uwagę, że w miarę rozwoju ludzkości język stawał się coraz bardziej złożony, co można tłumaczyć potrzebą wyrażania bardziej skomplikowanych myśli. Jednakże najbardziej fascynujący jest sposób nabywania przez dziecko mowy właściwej swemu otoczeniu.

### Właściwości psychiczne dziecka a nabywanie mowy

Pierwsze trzy lata to okres rozwoju fizycznego i zdobywania podstawowych cech charakterystycznych dla rodzaju ludzkiego. Jest to etap rozwoju człowieczeństwa. M. Montessori nazywa dziecko tego okresu „nieświadomym twórcą”, ponieważ sposób, w jaki ono się uczy, wpływa z jego wewnętrznych sił, a nie z jego woli. W tym pierwszym okresie życia dziecko kreuje swoją inteligencję i osobowość. Dziecko, przychodząc na świat, zaczyna kształtować inteligencję, pamięć i wolę, które stanowią jego własną zdobycz, bowiem tworzy je od zera<sup>7</sup>. Proces ten odróżnia człowieka od innych stworzeń.

Celem rozwoju jest stopniowe zdobywanie niezależności, które dokonuje się w trakcie rozwoju biologicznego (dojrzewanie organów) oraz psychicznego (rozwój inteligencji kierowanej przez psychikę i ruch). Niezbędnym warunkiem dla rozwoju tych potencjalności jest odpowiednie środowisko. M. Montessori dostrzega różnicę między uczeniem się przez dorosłego, który odwołuje się do pamięci, a dzieckiem, które nie uczy się, ale „inkarnuje” świat, wchłania go. Ponieważ dziecko nie ma jeszcze ukształtowanej świadomości, ucieleśnia to wszystko, co widzi i słyszy inną formą pamięci, którą M. Montessori nazywa „mneme” (*la memoria della vita – pamięć życiowa*)<sup>8</sup>. Dzięki „mneme” dziecko zdobywa wszystkie

<sup>6</sup> Zob. M. Montessori, *Wychowujcie dla pokoju. Dlaczego dziś wychowanie może mieć wpływ na świat?*, art. cyt., s. 161-167.

<sup>7</sup> M. Montessori, *La mente del bambino*, dz. cyt., s. 22-23.

<sup>8</sup> Pojęcie „mneme” pierwszy raz zostało użyte przez niemieckiego biologa Richarda Semon, jednak szersze znaczenie nadał mu Percy Nunn, autor dzieła *Hormic Theory oraz Education, its data and first principles*, Londyn 1920. Cyt. za: M. Montessori, *La mente del bambino*, dz. cyt., przypis 1, s. 63. Zob. także M. Montessori, *La formazione dell'uomo*, dz. cyt., s. 86.

## Z teorii

---

przyzwyczajenia społeczne i moralne składające się na osobową tożsamość, które wykształcone w dzieciństwie zachowują się na zawsze. W taki sam sposób dziecko kształtuje zdolność komunikowania się, która również prowadzi do stopniowego uniezależniania się od innych osób, swobodnego wypowiedzania się, myślenia, wyrażania uczuć.

W koncepcji rozwoju człowieka w ujęciu M. Montessori zakłada się dążenie do pełnego kształtowania siebie i niezależności w celu wypełnienia misji, jaką jest tworzenie kultury i cywilizacji. Nie może tu być mowy o egocentrycznej samorealizacji. Pierwsze dwa lata życia są najintensywniejszym przystosowywaniem się do otoczenia, a pomocą w tym procesie jest tzw. wrażliwość na porządek. Małe dziecko potrzebuje zorganizowanego trybu życia, regularnego rytmu dnia, zewnętrznego ładunku w przestrzeni życiowej, stabilnych więzi rodzinnych. Wśród charakterystycznych właściwości psychicznych pierwszego etapu rozwojowego M. Montessori wymienia: „okresy szczególnej wrażliwości” (wrażliwe fazy)<sup>9</sup>, „absorbujący umysł” oraz „polaryzację uwagi”, które mają wpływ na nabywanie mowy i są wykorzystywane w edukacji językowej małego dziecka.

„Wrażliwe fazy” występują u każdego dziecka, trwają w określonym czasie i momencie, a kiedy napotkają na odpowiednią sytuację i możliwość przyswajania nowych umiejętności, osiągają optymalną skuteczność. Jeśli etap ten minie, zdobycie i rozwinięcie danej umiejętności wiąże się z dużym nakładem pracy i woli. M. Montessori podkreśla ważność współgrania środowiska, wychowania i poszczególnych faz rozwojowych<sup>10</sup>.

Współczesna psychologia nazywa te fazy „okresami krytycznymi”<sup>11</sup>, czyli okresami gotowości wywołanej dojrzwaniem, lub „okresami sensorywnymi”<sup>12</sup>. M. Montessori wymienia okresy szczególnej wrażliwości ukierunkowane na porządek, ruch, rozwój społeczny, zainteresowanie małymi przedmiotami, poznawanie zmysłami oraz rozwój mowy. Przedmioty otaczające dziecko wywołują w nim tak duże zaciekawienie i zainteresowanie, że przenikają do głębi jego życia<sup>13</sup>.

Podobnie jest z nastawieniem i absorbowaniem mowy. M. Montessori twierdzi, że mowa wzbudza w dziecku taki zachwyt, wrażenie tak silne, że dziecko całym sobą przygotowuje się nie tylko do jej odbioru, ale i naśladowania jej. Dlatego dziecko, słysząc tak wiele dźwięków, odgło-

---

<sup>9</sup> Zob. G. Honegger Fresco, *Cronologia di una vita*, [w:] *Montessori perché no? Una pedagogia per la crescita*, FrancoAngeli, Mediolan 2000, s. 44.

<sup>10</sup> Por. B. Surma, *Pedagogika Montessori – podstawy teoretyczne i twórcze inspiracje w praktyce*, Palatium, Łódź 2008, s. 46.

<sup>11</sup> M. Żebrowska, *Teorie rozwoju psychicznego*, [w:] *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, pod red. M. Żebrowskiej, PWN, Warszawa 1975, s. 145.

<sup>12</sup> Por. M. Przetacznik-Gierowska, M. Tyszkowa, *Psychologia rozwoju człowieka*, PWN, Warszawa 2000, cz. 1.

<sup>13</sup> M. Montessori, *La mente del bambino*, dz. cyt., s. 24.

sów i sygnałów z otoczenia, wyodrębnia i przyswaja sobie tylko mowę ludzką. Około drugiego roku życia dziecko zaczyna porozumiewać się językiem z gramatyczną poprawnością, dzięki czemu potrafi wyrazić (po długiej fazie wewnętrznej pracy przygotowawczej) swoje myśli i pragnienia. M. Montessori podkreśla fakt, że dziecko w zależności od miejsca i osób, które do niego mówią, potrafi rozwinąć każdy język, a nie tylko język matki. Potwierdza to stanowisko, iż nabywanie języka nie jest cechą dziedziczenia. Dziecko rozwija się dzięki własnej aktywności w odpowiednim otoczeniu, którą M. Montessori nazywa pracą. Ponadto dziecko rodzi się z „psychologią zdobywania świata”<sup>14</sup>.

Następną psychiczną właściwością dziecka wymienianą przez M. Montessori jest zdolność uczenia się dzięki tzw. „chłonącemu umysłowi” – „la mente assorbente”. Dzięki „absorbującemu umysłowi” dziecko gromadzi wszystkie bodźce z otoczenia, kształtuje obraz otaczającej rzeczywistości bez udziału świadomej woli. Zdobywa wiedzę i doświadczenia bez trudności oraz bez kierowania się wolą poznania. „Absorbujący umysł” umożliwia okolicznościowe uczenie się dziecka już od samego początku. S. Guz tłumaczy to tak: „dziecko rejestruje w podświadomości wszelkie informacje docierające z otoczenia, które przenikają umysł i tworzą jego intelektualne predyspozycje”<sup>15</sup>. Właściwość ta stopniowo zanika. W trzecim roku życia dziecko zaczyna świadomie się kształcić, jest to okres odkrywania jaźni, kiedy zaczyna ono kierować swoją świadomością, ćwiczyć wolę<sup>16</sup>.

Omawiana psychiczna właściwość ma ogromne znaczenie w kształtowaniu i nabywaniu mowy u dziecka. Dziecko nie uczy się języka w sposób rozumowy (tak jak dorośli uczą się języka obcego), tylko przyswaja go w sposób całościowy. M. Montessori dokonuje tutaj pewnego porównania, które obrazuje tę różnicę. Chcąc udokumentować jakiś przedmiot, można posłużyć się dwoma sposobami: jeden będzie polegał na wykonaniu rysunku, drugi na jego sfotografowaniu. W pierwszym przypadku należy dokonać dokładnego zbadania przedmiotu oraz dłuższego czasu. W drugim, oprócz szybkości dokonania dokładnej repliki przedmiotu, fotografia dodatkowo utrwała to wszystko, co wokół tego przedmiotu się znajduje. Podobnie dzieje się z przyswajaniem przez dziecko języka. Innym aspektem, na który zwraca uwagę M. Montessori, jest to, że rozwój ten następuje skokowo i bardzo powoli. Stwierdza również, że podstawą zewnętrznego rozwoju, czyli efektu, jakim jest prawidłowe posługiwanie się mową ojczystą, jest stały i znaczny, choć niewidoczny, rozwój wewnętrzny.

<sup>14</sup> Tamże, s. 86.

<sup>15</sup> S. Guz, *System pedagogiczny Marii Montessori w teorii i praktyce*, [w:] *Metoda Marii Montessori. Historia i współczesność*, pod red. S. Guz, UMCS, Lublin, s. 44.

<sup>16</sup> Zob. B. Surma, *Pedagogika Montessori – podstawy teoretyczne i twórcze inspiracje w praktyce*, dz. cyt., s. 34.

## Z teorii

---

Dopiero po drugim roku życia występuje fenomen eksplozji i erupcji mowy dziecka.

Ponieważ dziecko samo uczy się mówić, „rozwija w sobie wszystko i tworzy podstawę kultury, należy mu udzielać pomocy, jakiej potrzebuje i prowadzić, aby nie musiało kroczyć naprzód samo”<sup>17</sup>.

### Aplikacja założeń teoretycznych w edukacji językowej

Głównym celem wychowania jest wspomaganie indywidualnego rozwoju dziecka. Dzięki odpowiednio przygotowanemu otoczeniu, w którym znajdują się środki dydaktyczne zwane materiałem rozwojowym, nauczyciel może dokonywać obserwacji dziecka. Logicznie opracowane materiały rozwojowe zawierają w sobie treść nauczania oraz pozwalają na zdobywanie przez dziecko wielorakich umiejętności. Cele ogólne są obserwowalnymi zmianami zachodzącymi w dziecku w wyniku procesu edukacyjnego prowadzonego zgodnie z zasadami montessoriańskimi. Efektem są wywoływane, dzięki własnej aktywności, zmiany w jego osobowości. M. Montessori nazywa je „procesem normalizacji”, który charakteryzuje się takimi wewnętrznymi cechami jak: głęboki pokój, radość, posłuszeństwo oparte na samokontroli, otwartość na innych, akceptacja siebie, a także cechami zewnętrznymi, do których można zaliczyć polaryzację uwagi, niezależność, samodzielność, odpowiedzialność.

Natomiast cele szczegółowe są ściśle związane z treściami i materiałem rozwojowym (środkami dydaktycznymi). Cele te są zweryfikowane, konkretne i realne, są to wielorakie umiejętności i zdobyta wiedza. Poprzez samodzielny wybór dostępnego materiału zawierającego pewne treści nauczania dzieci kształtują swoją sferę poznawczą, a przez działanie zdobywają nowe umiejętności.

W zakresie *materiału do rozwoju językowego*<sup>18</sup> cele szczegółowe na poziomie wychowania przedszkolnego dotyczą przede wszystkim:

- opanowania fonematycznego języka,
- przygotowania do pisania i czytania (poznanie liter, kształtów i dźwięków),
- analizy języka i myśli, doskonalenia myślenia przyczynowo-skutkowego,
- doskonalenia adekwatnego używania słów i aktywnego słuchania,
- poznawania nowych słów i ich znaczenia,
- nazywania własnych przeżyć i emocji,
- doskonalenia twórczego myślenia.

<sup>17</sup> M. Montessori, *La mente del bambino*, dz. cyt., s. 69.

<sup>18</sup> Zob. M. Montessori, *L'autoeducazione nelle scuole elementari*, Garzanti, Mediolan 1992.

Cele szczegółowe w tej dziedzinie na następnych etapach nauczania dotyczą doskonalenia nabytych już umiejętności pisania i czytania. W systemie pedagogicznym M. Montessori nie ma ograniczeń wiekowych w zdobywaniu nowych umiejętności. Jeśli dziecko w wieku przedszkolnym jest zainteresowane gramatyką, zasadami ortograficznymi, semantyką i zdobyło już pewne niezbędne umiejętności, to ma możliwość realizowania tych celów, które zaklasyfikowano jako wyższy poziom nauczania. A są to:

- poznanie i stosowanie reguł ortograficznych,
- poznanie zasad gramatycznych języka,
- poznawanie i rozróżnianie znaczenia grup wyrazowych,
- narracja i autonarracja,
- analiza zdań – rozbiór zdania,
- tworzenie wyrazów, studium słowa (podobieństwa, różnice, synonimy...).

M. Montessori wyodrębniła okresy szczególnej wrażliwości rozwoju mowy, którym odpowiadają cele, treści i materiały rozwojowe. Są to:

- do 3,5 lat – wrażliwość na przyswajanie mowy – grupa materiałów związanych ze słownictwem;
- 3,5-4,5 – wrażliwość na pisanie (rozwój rysunku, pierwsze próby dokumentacji mowy) – materiał przygotowujący do pisania;
- 4,5-5,5 – czytanie (pojmowanie myśli innych) – materiał przygotowujący do czytania.

Szczegółowy rozkład celów, treści oraz sposobów realizacji z propozycją materiałów rozwojowych znajduje się w tabeli 1.



## Z teorii

Tabela 1. Program edukacji językowej w koncepcji M. Montessori

Cele bezpośrednie i pośrednie	Treści	Sposób realizacji
<p>Poznawanie nowych słów i ich znaczenia.            Doskonalenie adekwatnego używania słów i aktywnego słuchania.            Zdobywanie informacji.            Nazywanie własnych przeżyć i emocji.            Doskonalenie twórczego myślenia.            Tworzenie tytułów do poszczególnych obrazków, historyjek obrazkowych.            Układanie elementów historyjki we właściwej kolejności (doskonalenie myślenia przyczyno-skutkowego)</p>	<p><b>1. Słownictwo</b></p>	<p>Rozmowy indywidualne i w małych grupach dotyczące przeżyć dzieci; nazywanie przedmiotów z otoczenia dziecka; opowiadania o zwierzętach, roślinach, ludziach; historyjki obrazkowe czytanie książeczek dla dzieci; rozwiązywanie zagadek; zabawa w teatr; śpiewanie i słuchanie piosenek; udział w imprezach kulturalnych (wystawy, teatry, koncerty, muzea); zwiedzanie zabytków</p>
<p>Poznawanie nowych słów.            Klasyfikowanie.            Doskonalenie umiejętnego komunikowania się.            Doskonalenie wymowy i rozumienia mowy</p>		<p>Karty do wzbogacania słownictwa</p>
<p>Wyodrębnianie i różnicowanie głosek w nagłosie, w wygłosie i w środku wyrazu</p>		<p>Gry głoskowe</p>
<p>Przygotowanie mięśni ręki do pisania.            Kształtowanie umiejętności obrysowywania figur, kreślenia linii prostych, pionowych, poziomych, skośnych i zygzaków w ograniczonej przestrzeni.            Nabywanie płynności ruchu.            Dostarczanie okazji do przeżywania różnorodności form.            Rozwijanie kreatywności</p>	<p><b>2. Przygotowanie do pisania</b></p>	<p>Metalowe figury</p>

Poznanie liter, kształtów i dźwięków. Przygotowanie do pisania i czytania		Litery piaskowe, ruchomy alfabet
Poznanie reguł ortograficznych.		Wprowadzenie wielkich liter
Kształtowanie umiejętności odczytywania nazw i przyporządkowanie ich do przedmiotu. Doświadczenie, że przedmiot może być zastąpiony słowem. Przygotowanie do komunikacji pisanej	<b>3. Przygotowanie do czytania</b>	Pierwsze czytanie
Poznanie i odczytywanie trudności językowych w wyrazach (np. rz, ź, sz, ś...).		Wprowadzanie trudności językowych, ćwiczenia doskonalące czytanie wyrazów i tekstów z trudnościami językowymi
Odkrywanie znaczenia słów (funkcja logiczna, komunikacyjna i gramatyczna). Kształtowanie umiejętności odczytywania wyrazów z liter pisanych i drukowanych. Doświadczenie abstrakcji (słowo pisane), której przyporządkowuje się przedmiot i obrazek. Doskonalenie czytania ze zrozumieniem (wykonywanie odczytywanych poleceń)		Zabawy językowe
Doskonalenie umiejętności odczytywania i rozumienia słów obcego pochodzenia (np. jeans) i grupowanie ich według krajów		Słowa obcego pochodzenia

## Z teorii

Poznawanie opisów funkcji i właściwości rzeczy, zjawisk itp		Definicje pojęć
Kształtowanie umiejętności słuchania poprzez wspólne czytanie historyjek, wierszy, opowiadań, bajek dla dzieci, legend. Poznawanie bohaterów literackich. Doskonalenie umiejętności nazywania właściwości i cech charakteru. Wzbogacanie słownictwa w trakcie zabaw literackich (pomysł na zakończenie lub ciąg dalszy opowiadania, tworzenie rymów, rozwiązywanie zagadek, ekspresja plastyczna...)		Literatura dziecięca
Doświadczanie, że każdy wyraz pełni określoną funkcję (określa właściwości – przymiotnik, czynności – czasownik). Poznawanie i rozróżnianie znaczenia grup wyrazowych	<b>4. Pośrednie wprowadzenie do gramatyki</b>	Funkcje wyrazów (czasownik, przymiotnik itd.)
Poznawanie znaczenia poszczególnych wyrazów w zdaniu i stawianie wyrazów we właściwym miejscu, właściwej kolejności (zabawy ze zdaniem). Poznawanie rodzajów zdań	<b>(treści rozszerzające) 5. Analiza zdań</b>	Funkcje i miejsce wyrazu w zdaniu (przygotowanie do rozbioru zdania)
Wzbogacanie słownictwa. Doskonalenie czytania ze zrozumieniem. Rozwijanie kreatywności słownej. Dostarczanie okazji do analizy języka i myśli	<b>6. Studium słowa</b>	Tworzenie wyrazów, rodziny wyrazowe, przeciwieństwa, obszary językowe, tworzenie liczby mnogiej, homonimy, synonimy, grupowanie według rodzaju

Źródło: B. Surma, B. Strzępek, *Program wychowawczo-dydaktyczny oparty na systemie pedagogicznym Marii Montessori*, zatwierdzony przez Radę Pedagogiczną Przedszkola Integracyjnego Montessori w Krakowie, 2000.

Na podstawie założonego programu i pracy dziecka w przedszkolach Montessori przewidywanymi osiągnięciami w obszarze edukacji językowej wynikającymi ze wskazanych zakresów są:

### 1. Wzbogacanie słownictwa

Dziecko:

- prawidłowo nazywa przedmioty z otoczenia, ilustracji,
- używa poznanych słów w sposób adekwatny,
- odpowiednio klasyfikuje pojęcia,
- właściwie rozumie i wykonuje polecenia,
- wyraża własne emocje, opowiada o własnych przeżyciach, tworzy historyjki, rozwiązuje zagadki,
- komunikuje się w sposób zrozumiały z rówieśnikami i osobami dorosłymi, poprawnie formułuje pytania i odpowiedzi,
- prawidłowo wyodrębnia głoski w nagłosie, śródgłosie i w wygłosie.

### 2. Przygotowanie do pisania

Dziecko:

- prawidłowo posługuje się narzędziami pisarskimi,
- właściwie obrysowuje figury i kreśli linie różnych kształtów w ograniczonej przestrzeni,
- wykonuje płynnie ruchy podczas kreślenia,
- tworzy wzory i obrazy graficzne,
- prawidłowo rozpoznaje litery alfabetu,
- poprawnie używa wielkich liter,
- układa wyrazy i zdania z ruchomego alfabetu.

### 3. Przygotowanie do czytania

Dziecko:

- prawidłowo odczytuje wyrazy i przyporządkowuje je do odpowiedniego przedmiotu lub ilustracji,
- właściwie odczytuje trudności językowe w wyrazach,
- bezbłędnie czyta proste teksty,
- chętnie słucha historyjek, opowiadań, bajek i wierszy,
- poprawnie zapamiętuje krótkie rymowanki i wierszyki.

### 4. Pośrednie wprowadzenie do gramatyki

- Dziecko właściwie rozumie funkcje poszczególnych części mowy (rzeczownik, przymiotnik, czasownik, przysłówki...).

## Z teorii

---

### 5. Analiza zdań

Dziecko:

- dobrze rozumie znaczenie poszczególnych wyrazów w zdaniu,
- poprawnie formułuje zdania, stawiając poszczególne ich części w odpowiednich miejscach, we właściwej kolejności,
- bezbłędnie nazywa różne rodzaje zdań.

### 6. Studium słowa

Dziecko:

- chętnie analizuje budowę wyrazów,
- szuka pochodzenia nowych słów, rymów i innych zależności między słowami,
- czyta dłuższe teksty ze zrozumieniem.

Wymienione powyżej efekty wynikają z etapów rozwoju dziecka. Trzeba pamiętać, że stymulowanie rozwoju dziecka jest ważnym elementem edukacji w systemie M. Montessori. To wspomaganie wynika z obserwacji dziecka i jego własnej aktywności w przygotowanym otoczeniu. Istotne w realizacji celów jest indywidualne podejście i możliwość pracy, gromadzenia doświadczeń przez dziecko.

### Zakończenie – przewodnia i integracyjna rola edukacji językowej w koncepcji M. Montessori

Edukacja językowa w koncepcji pedagogicznej M. Montessori opiera się na pewnych etapach związanych z rozwojem dziecka. Pierwszy to wzbogacanie słownictwa i nauka prawidłowego komunikowania się z innymi. Wśród metod stosowanych w pracy z dzieckiem wymienia się poznawanie i nazywanie przedmiotów z otoczenia, które stopniowo poszerza się o otoczenie przyrodnicze (botaniczne i zoologiczne), geograficzne, geologiczne, społeczne. Edukacja językowa ściśle wiąże się z innymi obszarami wyodrębnionymi przez M. Montessori, a zwłaszcza z:

- ćwiczeniami praktycznego życia – (dziecko nazywa czynności, których się uczy (przesypywanie, przelewanie, zapinanie, otwieranie, zamiatanie, mycie itp.), przedmioty i narzędzia, które mu służą do ich wykonania,
- ćwiczeniami do rozwoju zmysłów – poznawanie i nazywanie właściwości przedmiotów (np. wielkość, grubość, ciężar, długość, temperatura, intensywność barw, itp.), stopniowanie przymiotników,
- matematyką – nabywanie języka matematycznego,
- wychowaniem kosmicznym – poznawanie świata w szerokim ujęciu poprzez obserwowanie i eksperymentowanie, gromadzenie okazów i ich nazywanie, w zwłaszcza tworzenie pojęć i ich definicji.

Przewodnia i integracyjna rola edukacji językowej najbardziej dostrzegalna jest w połączeniu z wychowaniem kosmicznym, w którym dziecko ma możliwość poszerzać swoje zainteresowania w różnych dziedzinach (fizyka, chemia, przyroda, geografia, historia...), a także dostrzegać swoją rolę w tworzeniu kultury i cywilizacji. W tym aspekcie łączy się teoria i praktyka całego systemu pedagogicznego M. Montessori.

### Bibliografia

- Guz S., *System pedagogiczny Marii Montessori w teorii i praktyce*, [w:] *Metoda Marii Montessori. Historia i współczesność*, pod red. S. Guz, UMCS, Lublin.
- Honegger Fresco G., *Cronologia di una vita*, [w:] *Montessori perché no? Una pedagogia per la crescita*, FrancoAngeli, Mediolan 2000.
- Montessori M., *Come educare il potenziale umano*, Garzanti, Mediolan 1992.
- Montessori M., *L'autoeducazione nelle scuole elementari*, Garzanti, Mediolan 1992.
- Montessori M., *La formazione dell'uomo*, Garzanti, Mediolan 1993.
- Montessori M., *La mente del bambino*, Garzanti, Mediolan 1992.
- Montessori M., *Wychowujcie dla pokoju. Dlaczego dziś wychowanie może mieć wpływ na świat?*, [w:] *Pedagogika Marii Montessori w Polsce i na świecie*, pr. zb. pod red. B. Surmy, Palatum-Ignatianum, Łódź- Kraków 2009.
- Przetacznik-Gierowska M., Tyszkowa M., *Psychologia rozwoju człowieka*, PWN, Warszawa 2000, cz. 1.
- Surma B., *Pedagogika Montessori – podstawy teoretyczne i twórcze inspiracje w praktyce*, Palatum, Łódź 2008.
- Żebrowska M., *Teorie rozwoju psychicznego*, [w:] *Psychologia rozwoju dzieci i młodzieży*, pod red. M. Żebrowskiej, PWN, Warszawa 1975.

### Streszczenie:

Edukacja językowa pełni szczególną funkcję w koncepcji pedagogicznej M. Montessori. W swoich rozważaniach na temat rozwoju dziecka autorka wiele miejsca poświęca ukazaniu, w jaki sposób dziecko nabywa umiejętność mówienia i komunikowania się z otoczeniem. Podkreśla też znaczenie języka w kształtowaniu osobowości dziecka oraz całych społeczeństw, ich kultury i cywilizacji. Celem artykułu jest przybliżenie teoretycznych i metodycznych podstaw edukacji językowej oraz ukazanie jej przewodniej i integracyjnej roli w koncepcji pedagogicznej M. Montessori. W pierwszych punktach tego artykułu ukazuję podstawy filozoficzne, psychologiczne i metodyczne systemu pedagogicznego M. Montessori, a następnie przedstawiam cele, treści i sposoby ich realizacji w przedszkolu.

## Z teorii

---

**Słowa kluczowe:** edukacja językowa, pedagogika Marii Montessori

Language Education in pedagogical concept of Maria Montessori

**Summary:**

Language Education plays a special role in the concept of Maria Montessori teaching. In her deliberations on child development the author devotes much space to show how the child acquires the ability to speak and to communicate with the environment. She also emphasizes the importance of language in shaping child's personality as well as in shaping whole societies and their culture and civilization.

The aim of this paper is to present theoretical and methodological foundations of language education and to present its leading and integrating role in the concept of Montessori teaching. In the first sections of the article I present philosophical, psychological and methodological foundations of Montessori educational system, and then I turn to the objectives, content and methods of implementation in kindergarten.

**Key words:** language education, pedagogy of Maria Montessori